

Asia: VN/34680/2022

Lausuntopyyntö Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommentit alatyöryhmän 1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano ehdotuksista

Rikosprosessin suurin kompastuskivi ja haaste koko prosessissa on esitutkinta, mikä kohdistuu täydellä volyyymilla vain ns. suuriin ja yhteiskunnallisesti merkittäviin jutuun. Pienempien juttujen selvittäminen on jäänyt vähemmälle. Esitutkinnan rajauksia ja päättämisiä tehdään poliisin toimesta usein myös osin kevein ja virheellisin perustein, mikä menettely horjuttaa kansalaisten uskoa koko rikosprosessin toimivuuteen.

Ehdotus 1 ja 6 Syyttäjän asettaminen esitutkinnan johtajaksi ei ole kannatettavaa, eikä syyttäjän johdolla tulisi alkaa käymään oikeudenkäyntiä sitovilla loppulausunnoilla preklusiouhkien vuoksi. Loppulausuntoon sisältyvä preklusio ei näkemyksemme mukaan sovellu rikosasioihin, eikä varsinkaan esitutkintavaiheessa. Tämä vaarantaa liiaksi asianosaisten oikeusturvan. Syyttäjältä edellytetty puolueettomuus ja objektiivisuus ovat vaarassa, jos syyttäjille asetettaisiin ehdotuksen kaavailema laajempi rooli jo esitutkinnassa. Käytännössä on näyttänyt myös siltä, että suurin pullonkaula on syyttäjien resurssien puute. Esim. syyteharkinta näyttää kestävästi kohtuuttoman pitkään monissa jutuissa. Tilannetta ei välttämättä auta, että syyttäjien resursseja käytetään esitutkintaan osallistumiseen, kun työtilanne näyttää jo muutoinkin olevan ruuhkainen.

Ehdotus 2 Tekninen alusta, johon myös asianosainen pääsisi on kannatettava ajatus. Se mahdollistaa tarvittaessa puuttumisen esitutkintaan, jos tarve vaatii.

Ehdotus 12 Poissaolokäsittelyn laajentaminen on kannatettava ajatus. Juttuja peruuntuu liian paljon asianosaisten poissaolon vuoksi.

Ehdotus 13 Rikosoikeudella ja tuomittavalla rangaistuksella ei pitäisi käydä kauppaa. Viron mallin käyttöönottoa, jossa lyhytmenettelyyn suostumalla saisi 1/3 alennuksen tuomittavasta rangaistuksesta, ei pidetä kannatettavana. Tällaisilla menettelyillä on kokonaisuudessaan järjestelmää rapauttava vaikutus ja myös rikosten ennaltaehkäisyyn kannalta tällaiset lainsäätäjän antamat signaalit eivät ole hyviä (tältä osin tarkastelunäkökulma oikeusaputoimistoissa hoidettavat rikosasiat).

Ehdotus 15 Lautamiesjärjestelmästä luopuminen on kannatettavaa. Lautamiesten rooli on jäänyt itse päätöksenteossa varsin ohueksi.

Ehdotus 18 Valitusaikoja ei tule lyhentää. Vieraskielisten asiakkaiden osuus kasvaa jatkuvasti muun muassa oikeusavun piirissä, eikä käytännössä ole monestikaan mahdollista tavata asiakasta, saada tapaamisiin tulkkia ja tehdä valitusta, jos valitusaikaa lyhennetään esim. tuohon esitettyyn 14 päivään. Lyhennettyä valitusaikaa kokeiltiin jo turvapaikka-asioissa huonolla menestyksellä, joten tästä on jo kokemusta, joka tulisi ottaa huomioon.

Ehdotus 25 Oikeusavun takaisinkorvausvelvollisuuden laajentamista rikoksesta tuomitun osalta tulisi harkita myös siitä näkökohdasta, että luopuisivatko yhä useammat vastaajat mahdollisuudestaan käyttää avustajaa näissä tapauksissa taloudellisista syistä. Oikeusapu ja sen saaminen perustuu henkilön taloudelliseen asemaan, eikä eri prosessilajeja tulisi asettaa takaisinkorvattavuuden osalta erilaisiin asemaan. Mikäli meneteltäisiin ehdotuksen mukaisesti, oikeusavun saanutta ”rangaistaisiin” taloudellisesti oikeusapuasiassa, jos hän on syyllistynyt rikokseen.

Ehdotus 29 Sovittelujärjestelmien kehittäminen sekä riita- että rikosasioissa on kannatettavaa, kuitenkin tulisi huolehtia samalla siitä, että näiden uusien keinojen tai menetelmien vaikuttavuus kasvaa. Rikos- ja riitapuolella on jo tällä hetkellä yhteiskunnassa monenlaisia sovittelutapoja ja sovittelumenetelmiä, mutta niiden vaikuttavuus ja yhteiskunnallinen merkitys on jäänyt valitettavasti varsin vähäiseksi.

2. Kommentit alatyöryhmän 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot ehdotuksista

Ehdotus 35 Laki yksityishenkilöiden velkajärjestelystä 38 a § mahdollistaa maksuohjelman vahvistamisen yksinkertaistetussa menettelyssä. Tämän käyttöä voisi lisätä. Päätöksenteon tulisi olla lähtökohtaisesti käräjäoikeuksissa, mutta riidattomien siirtoa voisi harkita (ehdotus 144).

Tärkeänä pidetään, että ulosoton ja talous- ja velkaneuvonnan roolit eivät sekoitu keskenään. Näiden kahden intressit eroavat toisistaan.

Ehdotus 38 Velallisten olosuhdemuutosten huomioimista nykyistä joustavammin kannatetaan. Talous- ja velkaneuvonnan asiantuntijajoukkoa tulisi kehittää paremmin muutostalouden ohjelmien tekemiseen soveltuvaksi, mikäli muutokset eivät menisi suoraan ulosoton kautta. Ulosotto tulisi pystyä keskeyttämään muutoksen hakemisen ajalle, mikäli muutos johtuu velallisen tulojen perustellusta alentumisesta tai menojen huomattavasta kasvusta. Ulosotto voisi tehdä päätöksen keskeytyksestä ennalta määritettyjen kriteereiden mukaisesti.

Ehdotus 39 Tuomarin mahdollisuus tehdä suullinen esitys asian sovinnolliseksi ratkaisuksi on kannatettava. Esitys voisi edesauttaa sovinnollisia ratkaisuja. Usein asiamiehen mahdollisuudet vaikuttaa päämieheen ovat rajalliset. Tuomioistuimen taholta tuleva kannanotto auttaisi paremmin myös päämiestä ymmärtämään ja uskomaan jutun realiteetit, jolloin sovinnon tekeminen tulisi helpommin kyseeseen.

Ehdotus 40 Pienriitamenettelyn kehittäminen ja käyttöönotto on erittäin kannatettavaa.

3. Kommentit alatyöryhmän 3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat ehdotuksista

Ehdotus 80 Valitusoikeuden maksullisuuden mahdollisuuden selvittäminen henkilöille, joilla on oikeusapu ilman omavastuuta, on kannatettava ajatus. Tällä hetkellä tehdään osin toivottomia ja turhia valituksia, kun päämiehellä ei ole mitään kulatorista asiassa. Mikäli päämiehelle voisi koitua valituksesta kuluja, hänen kustannustietoisuutensa paranisi.

4. Kommentit alatyöryhmän 4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen ehdotuksista

Oikeuslaitostyöryhmän työssä ja toimenpide-ehdotuksissa on osittain nähtävissä myös ennakoiva talousneuvonta, mutta suurelta osin ennakoivan talousneuvonnan muista oikeuspalveluista poikkeava näkökulma puuttuu. Ennakoivan talousneuvonnan tavoitteita ovat talousosaamisen edistäminen ja ylivelkaantumisen ehkäiseminen. Toiminta ei perustu yksittäisen asiakkaan asiankäsittelyn prosesseihin.

Ennakoivassa talousneuvonnassa eri palvelujen verkostoyhteistyön on havaittu olevan oleellinen ja tärkeä keino saavuttaa kansalaiset ja kansalaisryhmät. Näin saadaan mukaan yhteistyöhön talousosaamisen edistämiseksi ja ylivelkaantumisen ehkäisemiseksi eri viranomaisia sekä kolmannen sektorin toimijoita, jotta voimme hyödyntää toistemme osaamista, luoda pysyviä yhteistyörakenteita sekä jakaa hyväksi havaittuja toimintatapoja eteenpäin. Ennakoivan talousneuvonnan kehittämisen painopisteet ovat saumattoman verkostoyhteistyön kehittämisessä ja asiakkaille tarjottavien pysyvien ratkaisujen kehittämisessä mutta myös laadukas oma palvelu – sekä talous- ja velkaneuvonta että sen ennakoiva talousneuvonta - ja sen tunnettavuus.

Ehdotus 97 Tällä hetkellä merkittävä osa neuvotteluista asiakkaiden kanssa käydään puhelimitse ja toimipaikassa käynnit ovat jääneet korona-ajan jälkeen vähäisiksi. Silti henkilökohtaisia tapaamisia edelleen tarvitaan ja tämän vuoksi asiakkaiden vastaanottoaikojen verkoston tulee olla riittävän kattava, vaikka niissä ei olisikaan pysyvää miehitystä.

Ehdotus 98 Erikoistumisessa ja erityisosaamisen syventämisessä tulee huomioida myös työn monipuolisuus. Lisäksi asiakkailta on usein monia erilaisia ”tilanteita” meneillään, minkä vuoksi asiakasta ei voi siirtää tiettyyn asiaan erikoistuneeseen yksikköön/henkilölle. Neuvontatyö on hyvin vaativaa, minkä vuoksi koulutusta tulisi lisätä. Laadukas asiakaspalvelu puhelimesta vaatii laajaa osaamista, joten tästäkin syystä osaamisen kohdistaminen vain tiettyihin paikkoihin tai tietyille neuvoijille vaarantaisi asiakkaan oikeusturvaa. On myös muistettava paikallistuntemuksen merkitys asiakasasioissa. On selvä, ettei osaamistaso ole kaikilla ja kaikkialla sama, mutta siihen tulee pyrkiä. Etenkin talous- ja velkaneuvonnassa neuvoijilla tulee olla selkeät, toimivat ja osaavat tahot, mistä voi helposti ja nopeasti kysyä apua erityisen vaikeissa asiakasasioissa.

Ehdotus oikeusavun laajentamisesta ulkoprosessuaalisin asioihin edellyttää laajempaa selvitystä kuten myös toimintojen organisoiminen alueellisesti.

Ehdotus 100 Rajapinnat ovat jo kehittyneet ja kehityksen on tärkeää jatkaa. Kehitystyö vaatii resursseja, myös rahallisia.

Ehdotus 101 Sidosryhmätuntemuksen ja yhteistyön rakenteen nykytilakuvauksessa asiakkaan auttaminen kuvataan lähinnä asiakkaan asian käsittelyn prosessina. Näkökulma talous- ja velkaneuvonnan ja ennakoivan talousneuvonnan työstä talousosaamisen edistämiseksi ja ylivelkaantumisen ehkäisemiseksi puuttuu. Ennakoivan talousneuvonnan tavoitteen laajuuden vuoksi työ edellyttää eri viranomaisien ja järjestöjen sidosryhmätuntemuksen ja yhteistyön rakenteiden kehittämistä.

Ennakoivan talousneuvonnan yhteistyökumppaneiden lukumäärä on suuri ja tehtävä on uusi. Laadukkaan palvelun kehittämisen edellytyksenä pysyvien yhteistyörakenteiden luomiseksi on verkostotyön prosessien kehittäminen osaamisen edistämisen näkökulmasta. Yhteistyön edistäminen osaamisen edistämisen näkökulmasta on erilainen prosessi kuin asiankäsittelyn prosessin edistäminen, vaikka jo työryhmän toteamat keinot myös soveltuvat ennakoivan talousneuvonnan tavoitteiden toteuttamiseen.

Ehdotus 102 Ennakoivaan talousneuvontaan erikoistuneen työn roolia talous- ja velkaneuvonnassa tulisi kasvattaa siten, että useampi henkilö tekisi kokoaikaisesti ennakoivaa talous- ja velkaneuvontaa. Tämän on huomattu olevan toimiva ratkaisu niillä alueilla, joissa talous- ja velkaneuvonnassa on joitakin täysiaikaisesti ennakoivaa talousneuvontaa tekeviä henkilöitä.

Ehdotuksena on talous- ja velkaneuvonnan asiakaskohtaisen asiankäsittelytyön kehittäminen siten, että neuvontatyölle jää enemmän mahdollisuuksia talousosaamisen edistämisen ja

ylivelkaantumisen ehkäisemisen tavoitteiden saavuttamiseksi ja pysyvien vaikutusten mahdollistamiseksi.

Ehdotus 105 Velkajärjestelyprosessin ja asiakasmäärien hallintaa tulisi kehittää niin, että neuvojalla on tosiasiallinen mahdollisuus toteuttaa asiakaskohtaisesti talousosaamisen edistämisen tavoitetta esimerkiksi henkilökohtaisella vuorovaikutuksella niille asiakasryhmille, joita automaation kehittäminen neuvontaan ei palvele aidosti.

Ehdotus 106 Keinojen kehittämisessä pysyvien ratkaisujen tarjoamiseksi tulisi ottaa myös ennaltaehkäisy mukaan tavoitteisiin.

Mikäli tavoitteena on jakaa esimerkiksi talous- ja velkaneuvojen jalkautuvaa työpanosta kouluihin, tätä tulee täsmentää koskemaan hyvin rajatusti jotakin kohderyhmää, esim. Tutkintoon valmentavaan koulutukseen (tuva). Ennakoivalla talousneuvonnalla, jonka tehtäviin tämän voisi ajatella kuuluvan (talous- ja velkaneuvonnassa vuoden 2024 tavoite), on talous- ja velkaneuvonnassa noin 20 henkilötyövuotta. Tämä niukka resurssi on tarkoituksenmukaista osoittaa niille kohderyhmille, joille ei ole muuten vastaavaan työhön osoitettu varoja, kuten koulujärjestelmän ulkopuolella oleville nuorille. Koulujärjestelmälle on osoitettu valtion budjetissa huomattavat resurssit toimia tavoitteen ja opetussuunnitelmien suuntaisesti.

Kohderyhmiä on täsmennettävä siten, että talousosaaminen kuuluu kaikille, ei vain työelämässä mukana oleville, vaan myös työkyvyttömille, eläkeläisille, ylivelkaantumisen vaarassa oleville ym. Nuoret ja työttömät kohderyhmänä korostuvat ennakoivan talousneuvonnan tämän hetken tavoitteena.

Ulosoton ja talous- ja velkaneuvonnan yhteistyön kehittäminen on tärkeää. Asiakkaan oikea tilannekuva saadaan ulosottoon helposti annettua, mutta joissain tilanteissa on epäselvää, onko sillä käytännön tasolla merkitystä. Asiakkaalle olisi erityisen hyödyllistä talous- ja velkaneuvonnan näkökulmasta esim. ulosmittauksen rajausta tai alkamisen viivästyttäminen, mihin on nyt tiukat reunaehdot.

Lähettejärjestelmää ulosotosta talous- ja velkaneuvontaan ei ole kannatettavaa talous- ja velkaneuvonnan asiakkaan näkökulmasta. Ulosotosta ei tule sellaista tietoa asiakkaasta, mitä talous- ja velkaneuvonta ei saisi asiakkaalta ja ulosoton rajapinnasta. Asiakkaalla tulee olla oma motivaatio velkatilanteen selvittämiseen. Kokemus on, että erilaisilla "läheteillä" tulevat asiakkaat eivät ole motivoituneita ja jättävät asian kesken. Jos sähköisesti tulee paljon asiakkaita, jotka eivät todellisuudessa ole edes halukkaita tulemaan asiakkaiksi, kuormittaa se neuvontapalvelua suhteettomasti, kun asiakkaisiin yritetään saada yhteyttä. Erilaiset velkojen järjestelyt ovat yleensä hyvin pitkiä, useampia vuosia kestäviä. Asiakkaan sitouttaminen järjestelyyn ja taloudenhallintaan ei onnistu pelkästään sähköisesti. Sähköisiä palveluja tulee kehittää osana palveluprosessia, ei siitä

irrallaan. Nykyisinkin, kun toimitaan pääosin sähköisesti ja puhelimitse, tulee vastaan asiakkaita, joilla ei ole tarkkaa käsitystä siitä, mihin ovat sitoutuneet. Palvelua pitää kehittää kokonaisvaltaisemmin, jotta päästään siihen päämäärään, että asiakas on saanut oikeanlaisen ratkaisun tai neuvon oikea-aikaisesti. Jotenkin tulisi varmistua siitä, että asiakas pystyy noudattamaan tehtyjä ratkaisuja/järjestelyä sekä hallitsemaan samalla omaa talouttaan.

Lähetejärjestelmän tulo ei näkemyksemme mukaan tehostaisi talous- ja velkaneuvonnan toimintaa. Sen sijaan kannatamme talous- ja velkaneuvonnan ja ulosoton yhteistyön lisäämistä muilla tavoin asiakasasioissa.

Ehdotus 107 Talousneuvonnan tunnettavuutta voidaan lisätä esimerkiksi kehittämällä taloudenhallinnan sähköisiä ja manuaalisia työvälineitä asiakkaille velkajärjestelyprosessiin kuuluvana. Jos työtehtävään ei ole työvälineitä, ei tehtävä toteudu eikä siten voi olla tunnettu.

5. Kommentit alatyöryhmän 5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta ehdotuksista

Ehdotus 120 Talous- ja velkaneuvonnan ennakoivan talousneuvonnan roolia tulee vahvistaa. Tilanne on hyvin erilainen valtakunnallisesti ja etenkin ulosottoon nähden, mikä koetaan epätasavertaisena. Muusta työstä ei kuitenkaan näillä resursseilla ole enempää irrotettavissa ennakoivaan talousneuvontaan. Valtakunnallinen työ jakautuu myös toimistoihin epätasaisesti, mikä aiheuttaa haasteita työmäärien osalta.

Ehdotus 121 Kouluissa on talouskasvatusta jo nyt paljon eri oppiaineisiin integroituna. Yleistä talouskoulutusta olisi hyvä lisätä jo perus- ja toisen asteen kouluihin. Talous- ja velkaneuvonnan käytössä on materiaalia jo olemassa, mutta sitä tulisi tarkastella. Tällä hetkellä koetaan, että talous- ja velkaneuvonnalla ei ole niin suuria resursseja tähän työhön, mitä lasten ja nuorten talouskasvatus kouluissa mahdollisesti veisi.

Olisi hyödyllistä saada tutkimustietoa siitä, miten velalliset pärjäävät maksuohjelman kanssa. Esim. tietoja siitä, miten paljon maksuohjelmia on viety ulosottoperintään ja minkälaista talousohjausta järjestelyssä olevat velalliset tarvitsevat.

Ehdotus 136 Kannatetaan ehdotusta selvittää mahdollisuus luoda järjestelmä, jossa luottojen hallinta ja niihin liittyvä tiedonsiirto tapahtuisi yhden luottoja koskevan rekisterin kautta.

Ehdotus 144 Riidattomien velkajärjestelyasioiden koskevan päätöksenteon siirtämistä ei vastusteta, mutta tämänhetkisen kokemuksen mukaan näiden asioiden käsittely käräjäoikeudessa on sujunut viivytyksettä. Riidattomia asioista on nykyisin niin vähän (positiivisen luottorekisterin vaikutukset voivat muuttaa tilannetta), että siirron merkitys ei välttämättä olisi suuri. Riidattomuus jäisi talous- ja velkaneuvonnan tutkittavaksi ja asia voi muuttua riitaisaksi maksuohjelma-vaiheessa. Tilanne hankaloituisi silloin, kun aloittamispäätös ja maksuohjelman vahvistamispäätös tehdään eri aikaan ja ainakin selvittäjän käyttäminen pitäisi lopettaa kokonaan. Muuten saattaisi tulla tilanne, että talous-

ja velkaneuvonta avustaa ja lausuttaa riidattomuuden, ulosotto tekee aloittamispäätöksen ja selvittäjä maksuohjelman, jonka joutuu sitten siirtämään käräjäoikeuteen vahvistettavaksi riitaisan seikan takia.

6. Kommentit alatyöryhmän 6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat ehdotuksista

-

7. Muita huomioita Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Prosesseja virtaviivaistettaessa ja kansalaisen muutoksenhakuoikeutta kavennettaessa ylimpiin oikeusasteisiin, tulisi myös yhteiskunnallisesti vähämerkityksellisissä asioissa sallia muutoksenhaku. Muutoin vaarana on, että oikeusvaltio alkaa rapautua sisältäpäin, jos kansalaiset kokevat, että heiltä on viety/kavennettu perusoikeuksia muun muassa muutoksenhaun osalta liian raskaalla kädellä.

Tehtäviä siirrettäessä pois tuomioistuimesta, tulisi pitää tarkasti kiinni siitä, että tuomiovaltaa voi käyttää vain tuomioistuin. Lainsäädäntövallan, tuomiovallan ja täytäntöönpanovallan kolmijaon rajoja ei tule ylittää siirtämällä tuomiovallan piiriin kuuluvia tehtäviä toisaalle.

Prosesseja tehostettaessa on huolehdittava siitä, että prosessi ja sen tulokset eivät huonone.

Yhteiskunnassa on myös joukko henkilöitä, jotka kuormittavat aiheettomasti eri viranomaisia erilaisilla oikeudellisilla asioilla. Tämän vuoksi tulisi löytää keinoja, joilla rajoitettaisiin aiheettomien juttujen saattaminen tuomioistuinten ja muiden viranomaisten käsittelyyn.

Käräjäoikeuksien ja hallinto-oikeuksien tarjoamat mahdollisuudet etäyhteydellä tapahtuvien istuntojen järjestämiseen poikkeavat alueittain ja tuomioistuinkohtaisesti todella paljon. Käytäntöjä sähköisten toimintatapojen osalta tulisi yhtenäistää.

Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri on käsitellyt lausuntopyyntöä johtoryhmän kokouksessa 30.10.2024 ja lausuntoon on koostettu piiriin kuuluvien oikeusaputoimistojen ja talous- ja velkaneuvonnan näkemyksiä.

Sorsila Krista
Länsi- ja Sisä-Suomen oik.apu ja edunval